

Početno istraživanje o uzrocima i učestalosti dečjih brakova u Sremskoj Mitrovici

I Cilj i metodologija istraživanja

Istraživanje:

- o uzrocima dečjih brakova,
- učestalosti dečjih brakova,
- dostupnim mehanizmima zaštite,
- kapacitetima ključnih aktera

kroz analizu lokalnih politika, sastanke sa predstavnicima lokalnih vlasti, institucija i kroz zahteve za pristup informacijama od javnog značaja.

Izrada početnog istraživanja kojim su prikupljeni podaci o uzrocima i učestalosti dečjih brakova, dostupnim mehanizmima zaštite, akterima uključenim u sistem prevencije i eliminacije dečjih brakova kroz analizu minimum:

- 2 lokalne politike,
- 3 sastanka sa minimum 10 predstavnika lokalnih aktera,
- 2 zahteva za pristup informacijama od javnog značaja.

II Opšti demografski i socio-ekonomski podaci u gradu Sremska Mitrovica

Prema profilnim podacima Republičkog zavoda za statistiku iz 2025. godine, grad Sremska Mitrovica ima približno 72.000 stanovnika, od čega oko 38.000 živi u urbanom, a oko 34.000 u ruralnim područjima grada. Ukupan broj dece uzrasta od 0 do 17 godina iznosi oko 13.500, pri čemu je udeo dečaka i devojčica približno ujednačen. Prema podacima Popisa stanovništva iz 2022. godine, u Sremskoj Mitrovici živi oko 1.800 pripadnika romske nacionalnosti, dok procene lokalnih institucija i organizacija civilnog društva ukazuju da je stvarni broj značajno veći i može iznositi između 4.000 i 6.000 Roma i Romkinja.

Na evidenciji nezaposlenih lica u 2024. godini nalazi se oko 2.300 osoba, od čega je primetan veći udeo žena u odnosu na muškarce. Obrazovna struktura stanovništva pokazuje sličan obrazac kao i u ostatku Srbije – nešto veći procenat žena ima završeno osnovno obrazovanje, dok muškarci u većem procentu imaju završeno srednje obrazovanje.

Obuhvat dece osnovnim obrazovanjem u Sremskoj Mitrovici iznosi oko 94%, dok je stopa završavanja osnovne škole iznad 98%, a stopa osipanja niska i procenjuje se na manje od 1%. Na teritoriji grada funkcioniše 10 osnovnih škola sa više područnih odeljenja, koje pohađa približno

6.000 učenika. Srednje obrazovanje odvija se u nekoliko srednjih škola koje ukupno pohađa oko 2.000 učenika, dok je stopa odustajanja od srednjoškolskog obrazovanja oko 3%.

Prema podacima Centra za socijalni rad, u 2025. godini evidentirano je ukupno 7950 korisnika, od kojih su 2052 deca (0-17), mladi (18-25), odrasli 3556 i stariji 1821. različitih usluga socijalne zaštite, što čini oko 7% ukupnog stanovništva. U 2024. godini beleži se blagi porast broja korisnika, naročito u segmentu materijalne podrške. Broj korisnika novčane socijalne pomoći pokazuje trend blagog opadanja, dok raste broj korisnika jednokratnih novčanih pomoći, što ukazuje na povećanu potrebu za povremenom finansijskom podrškom.

Tokom 2025. godine u službi za decu i mlade registrovano je 1527 predmeta, od toga registrovano je 188 slučajeva nasilja nad decom, 298 slučajeva vršenja roditeljskog prava, 12 slučajeva smeštaja dece u hraniteljsku porodicu, 21 slučaj zanemarivanja, 2 maloletnička braka, sticanje poslovne sposobnosti radi zasnivanja maloletničkog braka 1 slučaj.

Izveštaji Centra za socijalni rad ukazuju da su najčešće intervencije usmerene na zaštitu dece od nasilja i zanemarivanja, kao i na podršku porodicama u kriznim situacijama. Najveći broj stručnih procena odnosi se na postupke vezane za vršenje roditeljskog prava, poveravanje dece i zaštitu prava deteta.

U kontekstu šireg društvenog rizika, podaci relevantnih institucija ukazuju da su deca i mladi iz socio-ekonomski ugroženih porodica posebno izloženi rizicima kao što su vršnjačko nasilje, dečiji rad i rani brakovi. Takođe, identifikovani su pojedinačni slučajevi trgovine ljudima, pri čemu su maloletnici posebno ranjiva kategorija.

Ukupno posmatrano, socio-ekonomski pokazatelji za Sremsku Mitrovicu ukazuju na relativno stabilne demografske trendove, ali i na prisustvo izraženih socijalnih izazova, posebno u oblasti siromaštva, socijalne zaštite i zaštite dece i ranjivih grupa stanovništva.

III Analiza lokalnih akcionih planova (LAP) u Gradu Sremska Mitrovica

LAP za mlade Grada Sremska Mitrovica istekao je i predviđa se izrada novog. Prethodni akcioni plan obuhvatao je aktivnostima koje su tada sprovedene, a glavni fokus bio je na poboljšanju položaja mladih u gradu kroz obrazovanje, zapošljavanje, kulturu, sport i aktivno uključivanje mladih u društvo.

Plan je uglavnom obuhvatao nekoliko važnih oblasti:

- povećanje učešća mladih u donošenju odluka,
- razvoj rada Kancelarije za mlade,
- organizovanje radionica, edukacija i volontiranja,
- podršku neformalnom obrazovanju,
- podsticanje zapošljavanja i preduzetništva mladih,

- više kulturnih i sportskih sadržaja,
- kvalitetnije provođenje slobodnog vremena,
- informisanje mladih o njihovim pravima i mogućnostima.

Tokom revizije plana 2014. godine grad je radio istraživanje među mladima od 15 do 30 godina kako bi se utvrdilo šta im najviše nedostaje. Mladi su najviše pokazivali interesovanje za:

- sport i rekreaciju,
- informatiku i IT,
- umetnost i kreativne radionice,
- hobije i slobodno vreme,
- edukacije i stručna usavršavanja.

Iz aktivnosti Kancelarije za mlade vidi se da je cilj bio da se mladi više uključe u društveni život grada kroz:

- festivale,
- omladinske projekte,
- humanitarne akcije,
- obuke,
- saradnju sa školama i udruženjima.

Takođe, plan je bio povezan sa tadašnjom Nacionalnom strategijom za mlade Srbije (2009–2014) i pokrajinskim planovima za mlade u Vojvodini. Posebno se naglašavalo da mladi treba da se posmatraju kao „resurs društva“, a ne kao problem.

Imajući u vidu činjenicu da LAP za mlade treba ponovo da se izradi, naša organizacija smatra da je neophodno uputiti pismo preporuke Gradskoj upravi da je od izuzetnog značaja da lokalna zajednica prepozna ovaj problem i sistemski mu pristupi. U tom smislu, predlažemo da Lokalni akcioni plan za mlade obuhvati sledeće mere:

- **Podizanje svesti mladih, roditelja i šire zajednice o štetnim posledicama dečijih brakova kroz edukativne kampanje i radionice**
- **Jačanje saradnje između institucija (škola, centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova i nevladinih organizacija)**
- **Osnaživanje devojčica i mladih kroz programe obrazovanja, mentorstva i ekonomskog osamostaljivanja**
- **Rano prepoznavanje i blagovremena reakcija u rizičnim slučajevima**
- **Uvođenje programa vršnjačke edukacije**

LAP za upravljanje migracijama grada Sremska Mitrovica 2023–2027 predstavlja strateški dokument kojim Grad Sremska Mitrovica planira aktivnosti za bolje upravljanje migracijama i pružanje podrške ljudima koji su se doselili ili bili prinuđeni da promene mesto boravka. Plan se

odnosi na izbeglice, interno raseljena lica sa Kosova i Metohije, povratnike po sporazumu o readmisiji, migrante, tražioce azila, kao i druge socijalno ugrožene grupe.

Osnovni cilj plana je da se tim ljudima omoguće dostojanstveni uslovi života i lakše uključivanje u lokalnu zajednicu. Grad želi da kroz saradnju institucija obezbedi efikasniju podršku u oblastima stanovanja, zapošljavanja, obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite. U dokumentu se navodi da Sremska Mitrovica ima iskustva sa migracijama još od ratova devedesetih godina, kada je veliki broj izbeglica došao na teritoriju grada. Danas se grad suočava i sa novim migracionim tokovima, posebno tranzitnim migrantima i povratnicima iz zemalja Evropske unije. Zbog toga je potrebno plansko delovanje i koordinacija svih nadležnih službi.

Plan predviđa više konkretnih mera:

- pomoć pri rešavanju stambenih pitanja kroz dodelu ili adaptaciju kuća i stanova,
- jačanje socijalne i zdravstvene zaštite,
- uključivanje dece u obrazovni sistem i dodatnu podršku učenicima,
- programe stručnog osposobljavanja i zapošljavanja,
- pravnu i administrativnu pomoć migrantima i povratnicima,
- informisanje građana i podsticanje tolerancije i socijalne uključenosti.

Posebna pažnja posvećena je ranjivim grupama, kao što su žene, deca, stari, osobe sa invaliditetom i siromašne porodice. Plan naglašava da je važno sprečiti diskriminaciju i omogućiti jednake šanse svima.

Za sprovođenje plana zadužen je Savet za migracije grada Sremska Mitrovica, koji sarađuje sa Komesarijatom za izbeglice i migracije Republike Srbije, centrima za socijalni rad, školama, zdravstvenim ustanovama, Nacionalnom službom za zapošljavanje i organizacijama civilnog društva.

Dokument obuhvata period od 2023. do 2027. godine i predstavlja osnov za dalje projekte i finansiranje aktivnosti koje treba da poboljšaju položaj migranata i doprinesu stabilnijem i humanijem upravljanju migracijama u gradu.

IV Podaci prikupljeni od relevantnih institucija

Na osnovu informacija od javnog značaja dobijenih od Centra za socijalni rad „Sava“ Sremska Mitrovica došli smo do sledećih podataka:

Centar za socijalni rad „Sava“ Sremska Mitrovica vodi evidenciju o korisnicima koji su u situaciji rizika od sklapanja dečijeg braka, u skladu sa zakonom i internim procedurama rada. U 2024. godini evidentirano je 6 korisnika. U 2025. godini evidentirano je 5 korisnika koje su bile u riziku od sklapanja dečijeg braka.

Centar za socijalni rad „Sava“ Sremska Mitrovica vodi evidenciju o korisnicima koji se nalaze u dečijem braku, u skladu sa važećim propisima i službenim evidencijama. U 2024. godini evidentirane su dve korisnice, kao i u 2025. godini.

Centar za socijalni rad „Sava“ Sremska Mitrovica vodi evidenciju o maloletnim licima starijim od 16 godina za koja je sud tražio dostavljanje mišljenja u postupku davanja saglasnosti za sklapanje braka. U 2024. godini evidentirana su dva zahteva suda za sklapanje dečijeg braka, kao i u 2025. godini.

Centar za socijalni rad „Sava“ Sremska Mitrovica u određenom broju slučajeva samostalno je dolazio do saznanja o postojanju rizika od sklapanja dečijeg braka ili o postojanju dečijeg braka, kroz redovan stručni rad i saradnju sa porodicama i drugim institucijama.

Centar za socijalni rad „Sava“ Sremska Mitrovica informacije o postojanju rizika od sklapanja dečijeg braka ili o postojanju dečijeg braka dobijao je od:

- zdravstvenih ustanova,
- obrazovnih ustanova,
- drugih centara za socijalni rad,
- ustanova socijalne zaštite,
- policije,
- roditelja, srodnika i staratelja,

U svim slučajevima korisnika u riziku od sklapanja dečijeg braka ili u dečijem braku, Centar je primenjivao mere neodložne intervencije i formirao stručne timove, u skladu sa procenom rizika, potrebama zaštite deteta i važećim procedurama postupanja.

U postupanju prema korisnicima u riziku od sklapanja dečijeg braka ili u dečijem braku, Centar je preduzimao sledeće mere i usluge:

- informisanje i savetovanje deteta, roditelja i staratelja,
- upućivanje na socijalne i druge usluge u zajednici,
- pružanje materijalne podrške,
- mere preventivnog i korektivnog nadzora nad vršenjem roditeljskog prava,
- obezbeđivanje alternativnog smeštaja za dete,
- pokretanje sudskih postupaka radi zaštite prava deteta,
- pokretanje postupaka zaštite od nasilja u porodici,
- podnošenje krivičnih prijava u slučajevima postojanja osnova sumnje na izvršenje krivičnog dela.

Centar je vršio evaluaciju preduzetih mera i usluga, donosio odluke o daljoj primeni mera u skladu sa procenom stručnog tima. Pojedini predmeti su zatvarani nakon prestanka rizika i okončanja postupanja, dok se pojedini predmeti prate u skladu sa planom usluga i mera.

Na teritoriji grada Sremska Mitrovica ne postoje posebni preventivni programi usmereni na sprečavanje maloletničkih, odnosno dečijih brakova. Centar za socijalni rad „Sava“ Sremska Mitrovica aktivnosti prevencije sprovodi samostalno u okviru svojih redovnih radnih procedura, u slučajevima kada dođe do saznanja o postojanju rizika od sklapanja dečijeg braka, kroz savetodavni rad, podršku porodicama, saradnju sa školama, zdravstvenim ustanovama i drugim relevantnim institucijama.

U 2024. i 2025. godini Centar za socijalni rad „Sava“ Sremska Mitrovica sprovodio je opšte aktivnosti u cilju prevencije dečijeg braka kroz međusektorsku saradnju, učešće u preventivnim programima, informativne i edukativne aktivnosti, kao i saradnju sa institucijama i organizacijama koje se bave zaštitom prava deteta. Centar je, u skladu sa procenom potreba korisnika, upućivao porodice i decu u Savetovalište za brak i porodicu, radio na širenju mreže hraniteljskih porodica,

sa posebnim akcentom na razvoj specijalizovanog hraniteljstva radi prihvata dece sa rizikom u ponašanju, kao i dece u riziku od sklapanja dečijeg braka, te sprovodio aktivnosti usmerene na jačanje i unapređenje mreže hraniteljskih porodica.

Maloletnički brakovi predstavljaju pojavu koja je u velikoj meri prisutna kao „tamna brojka“, odnosno broj slučajeva koji ostaju nevidljivi institucijama i nisu evidentirani u zvaničnim podacima. Centar za socijalni rad često nema saznanja o postojanju maloletničkih brakova, jer se oni neretko odvijaju neformalno, bez prijave institucijama i bez uključivanja sistema zaštite.

Posebno je izražen problem ranih i maloletničkih brakova u pojedinim romskim zajednicama, gde je praksa ranog stupanja u bračne ili vanbračne zajednice i dalje prisutna usled siromaštva, tradicionalnih obrazaca i nedovoljne uključenosti dece u obrazovni sistem. U velikom broju slučajeva Centar za socijalni rad dobija informacije tek kada problem postane vidljiv kroz prijavu škole, zdravstvene ustanove, policije, komšija ili drugih građana.

Zbog nedostatka prijave i ograničenih mogućnosti za pravovremeno prepoznavanje rizika, institucije često reaguju tek naknadno, kada je maloletnički brak već zaključen ili kada su posledice po dete već nastupile. To dodatno otežava prevenciju i zaštitu dece, kao i precizno utvrđivanje stvarne učestalosti ove pojave na lokalnom nivou.

Na osnovu dostupnih podataka i uvida Lokalnog tima za zaštitu žrtava trgovine ljudima, stanje u oblasti prepoznavanja i odgovora na trgovinu ljudima u kontekstu dečjih brakova karakteriše određeni nivo institucionalne razvijenosti, ali i niz sistemskih izazova koji utiču na efikasnost zaštite dece i mladih.

Lokalni tim raspolaže podacima o identifikovanim slučajevima trgovine ljudima kroz evidencije centra za socijalni rad, policije, obrazovnih i zdravstvenih ustanova, ali su ovi podaci često fragmentisani i ne vode se prema jedinstvenoj metodologiji. U praksi, evidencije nisu uvek razvrstane po uzrastu i polu, niti omogućavaju jasno izdvajanje dečjih brakova kao posebnog faktora rizika. Ovakva situacija otežava sveobuhvatno sagledavanje problema i planiranje ciljanih intervencija.

Dečji brakovi se na lokalnom nivou prepoznaju kao značajan indikator ranjivosti dece i potencijalne izloženosti trgovini ljudima. Posebno su rizične situacije koje uključuju prinudne brakove, gde se prepliću različiti oblici eksploatacije, uključujući ekonomsku i seksualnu eksploataciju, prinudu na prosjačenje i radnu eksploataciju. Uočeni su slučajevi u kojima su deca iz dečjih brakova bila izložena višestrukim oblicima eksploatacije, često praćenim zanemarivanjem i dugotrajnim ekonomskim iskorišćavanjem.

Analiza faktora rizika ukazuje da su najizraženiji uzroci ovakvih pojava siromaštvo, nizak nivo obrazovanja, rano napuštanje školovanja, diskriminacija i nepovoljni porodični uslovi. Rodna dimenzija problema je jasno izražena – devojčice su češće izložene dečjim brakovima i seksualnoj eksploataciji, dok su dečaci češće žrtve radne eksploatacije. Istovremeno, postoji osnovana pretpostavka o postojanju značajnog broja neprijavljenih slučajeva, usled nepoverenja u institucije i društvene normalizacije pojedinih štetnih praksi.

Identifikacija i prijavljivanje potencijalnih slučajeva zasnivaju se na informacijama koje dolaze iz obrazovnih i zdravstvenih ustanova, centra za socijalni rad, policije, organizacija civilnog društva i same zajednice. Iako postoje definisani nacionalni protokoli za postupanje, njihova primena u praksi nije uvek ujednačena. Indikatori ranog prepoznavanja rizika, kao što su napuštanje škole, rana trudnoća i izolacija deteta, prepoznati su u stručnom radu, ali se ne koriste uvek sistematski i dosledno.

U situacijama sumnje na trgovinu detetom, postupanje podrazumeva prijavu nadležnim institucijama, procenu bezbednosti deteta, uključivanje centra za socijalni rad i policije, kao i preduzimanje mera zaštite, uključujući eventualno izdvajanje deteta iz porodice. Postupke najčešće pokreću upravo ove institucije, uz učešće obrazovnog sistema. Iako postoji definisan vremenski okvir za reagovanje, praksa pokazuje da se on ne poštuje uvek u potpunosti. Deca se uključuju u postupke u skladu sa uzrastom i zrelošću, ali je njihova participacija često ograničena.

Dodatni izazovi u ovom segmentu odnose se na nedostatak dokaza, neprijavljivanje slučajeva, kao i pritiske porodice i šire zajednice, što značajno utiče na tok i ishod postupaka. Istovremeno, koordinacija između institucija nije uvek na zadovoljavajućem nivou.

U oblasti evidencija i razmene podataka, uočava se da na lokalnom nivou ne postoji jedinstvena baza podataka o slučajevima trgovine ljudima. Evidencije se vode odvojeno u okviru različitih institucija, što otežava praćenje trendova i sveobuhvatnu analizu. Razmena informacija između institucija postoji, ali je često neformalna i zavisi od individualne saradnje među stručnjacima. Iako se podaci uglavnom vode u elektronskoj formi, informacioni sistemi nisu međusobno povezani, a posebno nedostaju sistematizovani podaci koji bi jasno povezali dečje brakove i trgovinu ljudima.

Međusektorska saradnja formalno je uspostavljena i uključuje centar za socijalni rad, policiju, tužilaštvo, Nacionalnu službu za zapošljavanje, Kancelariju za mlade i zdravstvene ustanove. Iako su uloge definisane kroz protokole, njihova primena u praksi varira. Sastanci se organizuju periodično, kao i u hitnim situacijama, ali saradnja često zavisi od raspoloživih resursa i inicijative pojedinaca. Organizacije civilnog društva imaju značajnu ulogu, naročito u radu sa ranjivim grupama, dok saradnja sa romskim koordinatorima, pedagoškim asistentima i zdravstvenim medijatorima postoji, ali nije dovoljno sistemski razvijena.

Preventivne aktivnosti realizuju se kroz edukacije, radionice i informativne kampanje, ali su uglavnom projektno zasnovane i vremenski ograničene. Iako su delimično usmerene na decu u riziku od dečjih brakova, nedostaje kontinuitet i strateški pristup. Informisanje roditelja i zajednice sprovodi se, ali ne obuhvata uvek najranjivije grupe. Posebni programi namenjeni romskoj zajednici postoje, ali nisu ravnomerno razvijeni. Reakcija zajednice na problem dečjih brakova je podeljena – dok jedan deo prepoznaje rizike, drugi ih i dalje smatra društveno prihvatljivim.

Kapaciteti lokalnog tima su ograničeni, uprkos tome što su članovi prošli osnovne obuke u oblasti trgovine ljudima. Tema dečjih brakova nije uvek dovoljno zastupljena u obukama, te postoji potreba za dodatnim usavršavanjem, posebno u oblastima ranog prepoznavanja rizika, rada sa traumom i komunikacije sa osetljivim grupama. Nedostatak stručnog kadra i tehničkih resursa, kao i specijalizovanih usluga za rad sa decom žrtvama, dodatno otežava rad institucija.

U pogledu pravne prakse, krivični postupci za trgovinu decom se pokreću, ali ne u meri koja odgovara procenjenom obimu problema. Ishodi postupaka su različiti i uključuju osuđujuće presude, uslovne kazne i obustave postupaka. Najveće prepreke u ovoj oblasti odnose se na otežano dokazivanje, neprijavljivanje slučajeva, pritiske porodice i dugotrajnost sudskih postupaka. Saradnja sa tužilaštvom postoji, ali zahteva dodatno unapređenje, naročito u ranim fazama identifikacije slučajeva.

Sveukupno posmatrano, sistem suočavanja sa trgovinom ljudima u kontekstu dečjih brakova zahteva dalje unapređenje kroz uspostavljanje jedinstvene baze podataka, jačanje međusektorske saradnje, kontinuiranu edukaciju stručnjaka i razvoj ciljanih preventivnih programa. Poseban akcenat potrebno je staviti na unapređenje mehanizama za prijavljivanje, jačanje podrške žrtvama i njihovu reintegraciju, kao i na intenzivniji rad sa zajednicom u cilju promene društvenih normi koje doprinose opstanku ovih pojava.

Podaci dobijeni od **Osnovnog javnog tužilaštva Sremska Mitrovica** navode da u vremenskom periodu od 1.1.2024. godine do 31.12.2025. godine nije podneta nijedna krivična prijava za krivično delo prinudno zaključenje braka iz čl. 187a Krivičnog zakonika.

Takođe u istom vremenskom periodu Osnovnom tužilaštvu u Srem.Mitrovici podneta je jedna krivična prijava od strane državnog organa za krivično delo vanbračna zajednica sa maloletnikom iz čl. 190 Krivičnog zakonika, te je podnet jedan optužni predlog za navedeno krivično delo. U navedenom vremenskom periodu ovom tužilaštvu je podneta jedna krivična prijava od strane državnog organa za krivično delo zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica iz čl. 193 Krivičnog zakonika.

Ovo istraživanje sprovedeno je u okviru projekta „Prevenција dečjih brakova i jačanje lokalnih mehanizama zaštite u Sremskoj Mitrovici i Vranju“, uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za njegovu sadržinu odgovorni su isključivo Udruženje za unapređenje prakse i usluga socijalne zaštite „Socijalna akcija“ i NVO Praxis i ono nužno ne odražava zvanične stavove Evropske unije.